

4. Толкачев С.П. Современная английская литература : учебник. Москва : ИМПЭ им. А.С. Грибоедова, 2008. 83 с.
5. Липчанская И.В. Образ Лондона в творчестве Питера Акройда : дис. канд. филол. наук : 10.01.03. Иваново, 2014. 184 с.
6. Onega S. J. Metafiction and Myth in the Novels of Peter Ackroyd Text. Columbia (S.C.): Camden House, 1999. 214 p.
7. Проблема інтертекстуальності в романі Пітера Акройда «Чаттертон» / О.В. Петрусь. URL : <https://md-eksperiment.org/post/20180328-problema-intertekstualnosti-v-romani-akrojda>.
8. Chatterton by Peter Ackroyd. URL : <https://literaturesave.files.wordpress.com/2009/12/peter-ackroyd-chatterton.pdf>.
9. N. Hooti, Z.Tahmasbi (Iran).Peter Ackroyd's Chatterton: a Lyotardian study / Canadian Social Science. URL : <http://www.cscanada.net/index.php/css/article/viewFile/1989/2003>.
10. Дубкова Мария Владимировна Трансформация жанра биографии в творчестве Питера Акройда. URL : http://www.phiol.msu.ru/~ref/dcx/2015_DubkovaMV_diss_10.01.03_25.pdf.
11. Толстых О.А. Английский постмодернистский роман конца XX века и викторианская литература: интертекстуальный диалог (на материале романов А. С. Байетт и Д. Лоджа). Екатеринбург, 2008. 256 с.
12. Ackroyd P. The Last Testament of Oscar Wilde. Penguin Books Ltd; New Edition, 1993. 192 p.

УДК 821.133.1

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-2.23>

РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ ПОРІВНЯНЬ У НОВЕЛАХ ІРЕН НЕМИРОВСЬКИ «ГЛЯДАЧ», «ЧЕРЕЗ ОБСТАВИНИ»

THE ROLES AND FUNCTIONS OF THE SIMILES IN THE SHORT STORIES OF IRENE NEMYROVSKY "THE SPECTATOR", "THROUGH CIRCUMSTANCES"

Смушак Т.В.,

orcid.org/0000-0001-6216-2492

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри французької філології

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Статтю присвячено дослідженню ролі та функцій порівнянь у новелах французької письменниці Ірен Немировської. Порівняльні конструкції у новелах Ірен Немировської «Глядач» ("Spectateur"), «Через обставини» ("En raison des circonstances") досі не були предметом наукових роздумів. Доведено, проте, що саме порівняння у цих новелах є одними із найуживаніших стилістичних тропів. Порівняння виступають важливим елементом у формуванні художньо-образної системи творів, втіленні авторських задумів, ідей. Ірен Немировська ними послуговується, щоб зображати історичне минуле, описувати окремі місця, ситуації, характеризувати героїв, передавати їхні настрої, почуття, емоції. Загалом виділено такі основні функції порівнянь у досліджуваних творах: емоційно-оцінна, образотворча, експресивна, відображальна, естетична, описова. Порівняльні конструкції є індивідуально-авторськими, оригінальними. Вони збуджують у читача емоційне ставлення до теми, навіюють певні думки та емоції, допомагають виокремити в зображуваному характері чи явищі потрібну рису, якість. Порівняння відзначаються своєю наочністю, мальовничістю, емоційним змістом. Ірен Немировська творить здебільшого розгорнуті (поширені) порівняння, тобто розкриває ознаки предметів та явищ у розвиненій формі. Крім смислової інформації, в них обов'язково наявний і так званий модальний компонент, інформація естетична. Порівняння виконують естетичну функцію, прикрашають мову новел «Глядач», «Через обставини».

Відзначено, зокрема, що складовими компонентами порівнянь у новелах «Глядач», «Через обставини» часто є природні істоти (птахи, риби, тварини). Це вказує, безумовно, на особливість світобачення і світосприйняття французької авторки, її духовний, можливо, підсвідомий зв'язок із живою природою. Підкреслено також, що реальне історичне тло (початок Другої світової війни), справжні топоси (Франція, Париж) є невід'ємними складовими частинами новелістичної творчості французької авторки.

Проведене дослідження посприяло глибшому розумінню творчого доробку Ірен Немировської, виявленню нерозкритих досі граней її внутрішнього світу, усвідомленню непересічності її стилю та творчої майстерності.

Ключові слова: порівняння, порівняльна конструкція, троп, роль, функція.

The article is dedicated to the study of the role and functions of the similes in the French writer's short stories – Irene Nemyrovsky. The comparative constructions haven't been the subject of the scientific speculations in the short stories such as "The Spectator", "Through circumstances". The simile is proven to be the most used trope and it is an important ele-

ment in the formation of an artistic and figurative system of works and the embodiment of the author's ideas. Irene Nemyrovsky uses them to render the historical past, describe the individual places, situations, depict the main characters and to interpret their mood, feelings and emotions. In general, the main functions of the similes (emotionally-evaluative, pictorial, expressional, reflective, esthetic and descriptive) are highlighted in the studied works. All the similes are considered to be individual-copyrighted and original. They evoke the reader's emotional attitude to the topic, suggest certain thoughts and emotions, help to emphasize the necessary trait or quality in the described character or event. Similes are marked by their visibility, picturesqueness and emotional content. Irene Nemyrovsky mostly creates the extended similes, in other words she uncovers the features of the objects or events in the developed form. Except the semantic information, they also contain the so-called modal component, the information is aesthetic. Similes perform the aesthetic function, enrich the language of the short stories "The Spectator" and "Through circumstances".

It is mentioned, for instance, that natural creatures (birds, fish, animals) are quite often the constituent components of the similes in the short stories "The Spectator", "Through circumstances". It absolutely indicates the peculiarity of the ideology and worldview of the French author, her spiritual, perhaps even subconscious connection with wildlife. It is also emphasized that the real historical background (the beginning of the Second World War), the original topos (France, Paris) are the integral components of the novelistic work of the French author.

The study contributed to a deeper understanding of Irene Nemyrovsky's creative works, to the revealing of undiscovered parts of her inner world, and, in general, to the realization of the originality of her style and creative skills.

Key words: simile, comparative construction, trope, role, function.

Постановка проблеми. Словесна майстерність письменника визначається умінням яскраво характеризувати явища художніми засобами мови. Створюючи той чи інший троп, автор акцентує увагу читача саме на тих властивостях і рисах, які вважає найістотнішими. Ю. Арешенков писав: «Повноцінне розуміння художнього тексту неможливе без адекватного сприйняття металогічного висловлення і, насамперед, правильного декодування різних мовних тропів <...>. Найперше, що повинен вміти робити читач, це правильно визначити межі тропу, тобто виявляти той мінімальний контекст, у якому цей троп реалізується» [1, с. 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Первісним видом тропу прийнято вважати порівняння, тобто зближення двох явищ для пояснення одного другим через вторинні ознаки [3, с. 80]. У поетичній мові порівнянь трапляється багато. На думку І. Безпечного, через порівняння відбувається зближення таких віддалених понять, як живі й неживі, як фізичне й психічне. Порівняння може стосуватися якості й кількості, емоцій, почуттів тощо [3, с. 81]. Дослідники часто звертають увагу на функційно-стилістичну природу порівнянь, мовні засоби їх вираження, граматичні конструкції, конструктивні моменти (І. Кучеренко, О. Марчук, К. Мізін, Л. Мяснянкіна, С. Рошко, М. Черемісіна та інші). Звісно, порівняння як стилістичний засіб покликане виконувати певну функцію, відігравати певну роль у тексті. Потреба у виокремленні та декодуванні функцій порівнянь з усією очевидністю постає перед нами у процесі інтерпретації кожного окремого твору.

Постановка завдання. Особливості використання порівнянь у художній творчості французької письменниці Ірен Немировської (1903–1942), родом із України, досі не були предметом наукових роздумів. Проте саме порівняння можна з упевненістю вважати одними із найуживані-

ших стилістичних тропів у новелістиці авторки. Зокрема, у новелах «Глядач» ("Spectateur"), «Через обставини» ("En raison des circonstances") Ірен Немировської ними послуговується, щоб творити, надаючи особливих виразних рис, образи персонажів; характеризувати з їх допомогою вчинки героїв, їхнє ставлення до довколишньої дійсності. Історичні події набувають особливої маркованості, явища природи постають як унікальні образи саме завдяки порівнянням.

Об'єктом дослідження є новели Ірен Немировської «Глядач» і «Через обставини». Зауважимо, що дані твори маловідомі українським читачам. Перекладу їх українською мовою немає (маємо українські переклади трьох таких романів: «Вино самотності» (2010), «Французька сюїта» (2012), «Бал» (2016)). **Метою дослідження** є з'ясування ролі та функцій порівнянь у новелах Ірен Немировської «Глядач» і «Через обставини». Таке дослідження сприятиме не лише глибшому розумінню художнього доробку французької письменниці, усвідомленню непересічності її стилю, творчої майстерності, але й підтвердженню впливу історичних подій на творчість авторки загалом.

Виклад основного матеріалу. У новелі «Глядач» французька письменниця живо змальовує очима головного героя Гюго Грає передвоєнні настрої та атмосферу французької столиці 1939 року. Життя у Парижі немов завмерло в очікуванні початку бомбардувань. Навіть явища природи здаються стривоженими. Згасає усяка надія жителів на мирне вирішення конфлікту. Багато хто, а серед них і Гюго Грає, прагне уникнути війни, а для цього планує втечу.

Новела «Через обставини», що також присвячена темі Другої світової війни у Франції, розповідає водночас про сімейне життя Марі-Луїзи та Жоржа. Подружжя парижан, всупереч масовій втечі городян через загрозу військових атак, не

покидає дому. Відправивши неповнолітніх дітей у безпечне місце у селі, вони ведуть бесіди про заміжжя старшої доньки Аліни, власні стосунки. Марі-Луїза згадує про перше заміжжя. Проте у центрі їхньої уваги перебуває передвоєнна ситуація у столиці, герої порівнюють її з тією, що була у роки Першої світової війни.

Неможливо залишатись байдужим, коли Ірен Немировськи описує життя у Франції у період розпалу Другої світової війни. Для емоційного враження авторка створює оригінальне порівняння: “On voyait palpiter et mourir un pays en chantant, comme on sentirait sous sa main battre le cœur d’un rossignol blessé” [5, с. 335]. Тогочасна Франція порівнюється з пораним жайворонком, у якого продовжує битися серце. Дане порівняння, що свідчить про увесь трагізм ситуації у щасливій досі країні, викликає, безсумнівно, відповідну емоційно-оцінну реакцію адресата. І. Безпечний підкреслює: «Тропи мають властивість збуджувати емоційне ставлення до теми, навіювати ті чи інші почуття, мають чуттєво-емоційний зміст» [3, с. 80]. О. Бандура зазначає: «Тропи надають художньо-образної виразності, емоційності, поетичності» [2, с. 78].

Щоб передати емоційний стан та напруження екіпажу, який опинився на межі загибелі, адже у пароплав влучив військовий снаряд і він почав тонути, письменниця використовує порівняння з нічною лихоманкою: “Les heures passaient, lentes et incohérentes comme une nuit de fièvre” [5, с. 345]. У новелі «Через обставини» вересневі вечори, в які військова авіація «прорізала» небо, Ірен Немировськи теж зображує з допомогою порівняння: “Ces soirs de septembre, au commencement de la guerre, quand sur la ville déserte et chaude, dans un ciel de cristal vert, montaient et nageaient lentement les “saucisses” argentées, comme de gros poissons aveugles” [6, с. 101]. В уяві читача військові літаки постають і як “les saucisses argentées” («срібні ковбаски»), і як “de gros poissons aveugles” («товсті сліпі рибки»).

За словами Ю. Арешенкова, процес народження художнього образу лежить у площині психології творчості, однак мовні механізми його створення були й залишаються під пильною увагою багатьох філологічних дисциплін, включаючи лінгвістичний аналіз тексту [1, с. 3]. О. Бандура стверджує: «Художня функція тропів полягає в тому, що вони допомагають виділити, підкреслити в зображуваному характері, явищі, предметі потрібну рису чи якість, тобто сприяють їх індивідуалізації» [2, с. 78]. Ірен Немировськи, щоб зобразити відмітні риси зовнішності Магди (знатної американки, яка перебуває в Парижі), проводить паралель між її маленьким капелюш-

ком на маківці та пташкою, що сидить на гілці: “le petit chapeau coquin perché sur le haut de sa tête, à la mode de la saison, comme un oiseau sur une branche” [5, с. 332]. Письменниця відзначає, що її кучері виглядали як витончене, проте масивне срібло, були схожими на орнаменти, які можна було побачити на супницях Вікторіанської епохи: “<...> ses boucles qui semblaient d’argent ciselé et massif, comme des ornements sur une soupière de l’époque victorienne” [5, с. 335]. Єдиною рисою Магди, яка дратувала Гюго Грає, був її сміх. Авторка вдається до глузливих порівнянь, адже, за її словами, вона сміялась, наче кінь: “Son rire était la seule chose en elle qui déplût Hugo, elle riait comme cheval hennit” [5, с. 333]. Зауважимо, що у даному прикладі простежується ще одна функція порівняння – експресивна. М. Желтухіна зазначає: «Троп = образність + двоплановість + експресивність. <...>. Експресивна функція – це посилення виразності. <...>. Незвична організація актуалізує посилену виразність» [5, с. 31–33]. Слова “cheval hennit” («кінь, що ірже») набувають у новелі «Глядач» експресивної маркованості, адже вживаються щодо людини.

Портрет героїні Марі-Луїзи у новелі «Через обставини» також вміло вимальовується з допомогою порівняння: “Elle ressemblait à une pêche savoureuse et meurtrie, enrobée de sucre et de crème: un plat excellent quoiqu’un peu fade jusqu’à ce qu’on pénètre au cœur même du fruit, à cette amande un peu amère qu’il recèle” [6, с. 103]. Письменниця апелює до уяви читача, яка має витворити образ зрілої, проте дуже привабливої та звабливої жінки, адже вона схожа на “une pêche savoureuse et meurtrie, enrobée de sucre et de crème” («смачного зрілого персика, вкритого вершками з цукром»).

Порівняння є, зокрема, одним із засобів образного відображення дійсності. На думку І. Безпечного, найкращими з мистецького погляду вважаються ті порівняння, що, окрім своєї оригінальності та свіжості, відзначаються ще своєю високою наочністю, мальовничістю й емоційним забарвленням [3, с. 83–84]. Порівняння “il fallait considérer le monde comme un spectacle très curieux et qui mérite d’être loué dans les moindres détails de sa mise en scène” [5, с. 333] відображає особливості світобачення та світосприйняття Гюго Грає. Головний герой дивився на світ як на цікавий спектакль, який заслуговував того, щоб вихваляли найдрібніші деталі його постановки. Найбільше до вподоби йому були європейські міста – Париж, Лондон, Рим. Кожного разу, коли він їх покидав, то почувався так, немов відпускав важкохворого друга, приреченого на смерть: “Paris, Londres,

Rome; chaque fois que je les quitte, les larmes me montent aux yeux, comme si je prenais congé d'un ami malade, condamné <...>» [5, с. 334].

Хвилювання Марі-Луїзи, коли вона згадує про перший шлюб з коханим чоловіком (він, на жаль, тривав недовго через смерть чоловіка), теж передається з допомогою порівняння: «Lorsque Georges lui parlait de ce temps aboli, elle détournait la conversation, en général, comme on empêche un chien de mordre sa patte blessée» [6, с. 103]. Ірен Немировськи акцентує, що жінка оминала такі розмови так, як не дозволяють собаці кусати свою поранену лапу.

Щоб врятуватись від війни, Гюго Грає, як і його подруга Магда та багато інших, змушений покинути французьку столицю. Відчуття персонажа, коли він усвідомлює, що пароплав уже віддаляється від Франції, яскраво показані у порівнянні: «On s'éloignait de l'Europe. Bientôt, on ne penserait plus à elle. Elle serait comme une scène lorsqu'on a quitté le théâtre, comme un drame shakespearien ruisselant de sang à l'heure où le rideau s'habaisse et les lumières de la rampe s'éteignent» [5, с. 340]. Ірен Немировськи вдається до своєрідного порівняння: «Франція – театральна сцена, яку покинули; шекспірівська драма, яка «стікає кров'ю» в той час, коли опускається завіса сцени». Ми простежуємо так звану розвинену форму порівняння. За твердженням І. Безпечного, здебільшого порівняння підкреслюють якусь одну ознаку зображуваного, але бувають і розгорнуті або поширені порівняння, що розкривають низку ознак одного або групи предметів чи явищ у розвиненій формі [3, с. 82].

Порівняння покликане виконувати й естетичну функцію, прикрашати мову художнього твору. За словами Ю. Арешенкова, на відміну від нехудожнього слова, слово поетичне (художнє) не лише щось позначає, але й виражає певне ставлення до зображуваного, тобто має естетичну модальність. Крім семантичного компонента (С), тобто смислової інформації, в ньому обов'язково наявний модальний компонент (М), тобто інформація естетична. Модальність може бути як позитивною, так і негативною [1, с. 2].

Окраса міста Париж – це, безсумнівно, річка Сена. Багато авторів оспівували її красу у своїй літератур-

ній творчості. Ірен Немировськи не стала винятком. У новелі «Глядач», щоб передати ідею єдності Сени та французької столиці, письменниця створює цікаве порівняння. Сена постає як жінка, що обіймає свого коханого чоловіка: «La Seine enlaçait Paris comme une femme met ses bras au cou d'un homme aimé, mais une très jeune femme, tendre et rougissante, pensa Hugo en regardant briller l'eau» [5, с. 334].

Порівняння є нашою асоціацією з певним предметом, тобто явищем, яке постає в нашій уяві. Наприклад, порівняння «le paquebot flottait toujours. Fasciné, il regardait cette coque noire qui, tout à l'heure, plongerait comme un poisson indifférent et coulerait avec eux» [5, с. 345] викликає в уяві образ риби, яка безтурботно пірнає у глибокі води. Йдеться, однак, про жахливу катастрофу, яка несе смерть як Гюго Грає, так і іншим утікачам. Надії на спасіння уже майже не залишалось, корабель тонує. Головний герой був поранений. Описуючи його рану та больові відчуття, Ірен Немировськи вводить образ морського омара, який немов роз'ятрював рану чоловіка своїми кліщами: «Sa hanche était labourée avec une savante et cruelle ténacité, comme si un homard doué d'intelligence et de méchanceté l'eût fouillée avec ses pinces» [5, с. 347]. Для характеристики даної ситуації авторка використовує порівняння з морськими істотами.

Висновки. Проаналізувавши дані приклади, ми звертаємо увагу на те, що в новелах «Глядач» і «Через обставини» домінує індивідуально-авторський підхід до відтворення історичних подій, опису окремих місць, ситуацій, зображення зовнішності героїв, передачі їхніх почуттів, ставлення до дійсності. Важливе місце у формуванні художньо-образної системи аналізованих творів займають порівняння. У новелах «Глядач» і «Через обставини» порівняння є багатифункціональними. Виділяємо такі основні функції порівнянь: емоційно-оцінна, образотворча, експресивна, відображальна, естетична, описова. Зауважимо, що природні істоти (птахи, риби, тварини) часто є складниками порівнянь у досліджуваних текстах. Це свідчить, безумовно, про певну специфіку творчого методу Ірен Немировськи, своєрідність її світогляду та світосприйняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арешенков Ю. Затаєні виблиски образного слова. Лінгвістичний аналіз мовних тропів. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2007. № 2 (січ.). С. 2–3.
2. Бандура О.М. Мова художнього твору : нарис. Київ : Дніпро, 1964. 121 с.
3. Безпечний І. Поетична семантика: тропи, порівняння. *Теорія літератури* : підручник. Київ, 2009. С. 79–108.
4. Желтухина М. Тропы и их функции. *Русская словесность*. 2004. № 1. С. 29–34.
5. Némirovsky Irène. Dimanche et autres nouvelles / préface de Laure Adler. Paris : Edition Stock, 2000. 376 p.
6. Némirovsky Irène. Les Vièrges et autres nouvelles / rassemblées et présentées par Olivier Philipponnat. Paris : DENOËL, 2009. 229 p.